

HOLKY TO CHTĚJ TAKY

ANETA MARTINEK

holky to chtěj taký

Sladování kariéry a rodičovství
ve 21. století

audiolibrix

HOLKY TO CHTĚJ TAKY
Slaďování kariéry a rodičovství ve 21. století
Aneta Martinek

Text Copyright © Aneta Martinek, 2025
Sazba: Magdaléna Šrailová
Obálka: Veronika a Eliška Adamcovy
Autorčina fotografie na obálce: © Nicola Zörkler
Odpovědná redaktorka: Hana Jarčevská
Redaktorka: Petra Schultze
Rešerše: Lada Zajac
Jazyková korektura: Hana Cvrčková
Tisk: FINIDR, s.r.o.

Vydalo Nakladatelství Audiolibrix
Makovského 1334/26, Řepy, 163 00 Praha 6
v roce 2025 jako svou 60. publikaci
První vydání

Připomínky: audiolibrix.cz/pripominky
Detail titulu: audiolibrix.cz/holky-taky
Objednávky knih: audiolibrix.cz/objednavky

Při diskusi o knize použijte hashtag #holkytochtejтакты
Kniha je dostupná také jako audiokniha
na audiolibrix.cz/holky-taky

České vydání © Audiolibrix s. r. o. 2025
Všechna práva vyhrazena
audiolibrix.cz/nakladatelstvi

Žádná část této publikace nesmí být kopírována a rozmnožována
za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem
bez písemného souhlasu vydavatele.

ISBN 978-80-88494-69-0 (paperback)
ISBN 978-80-88494-70-6 (epub)
ISBN 978-80-88494-71-3 (pdf)

Věnováno všem holkám,
které chtějí mít život ve svých rukou.
Fandím vám.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Anita', written in a cursive style.

Obsah

Úvod	13
Jak jsme se sem dostali?	19
Žena prvorepubliková	24
Tomáš Garrigue Masaryk	25
Františka Plamínková	27
Žena protektorátní	31
Vstup žen do pracovního procesu	31
Změna rodinné dynamiky	32
Žena socialistická	33
Milada Horáková	33
Zákon o rodině	35
Emancipace ženské pracovní síly	36
Dvojí břemeno	38
Jesle: dobro, nebo zlo?	40
Populační politika	42
Žena demokratická	45
Rodičovská a mateřská	45
Covid jako rána pro ženskou otázku	49
Číslo pro rok 2025	52

Kde se můžeme inspirovat	57
Skandinávské země	60
Švédsko	61
Rozhovor s Evelínou a Janem Herec	66
Norsko	77
Rozhovor s Terezou Salte	79
Finsko	89
Dánsko	90
Island	91
Německo	94
Francie	97
Nizozemsko	99
Rozhovor se Zuzanou Michálkovou	103
Španělsko	105
Rozhovor s Majdou Bowen	108
Dobrá praxe u nás	111
Jdeme příkladem	111
MUMDOO	116
Rozhovor s Lucií Bášovou a Kristýnou Cejnarovou	118
M.artér	127
Sto skupin	127
Rozhovor s Jindrou Fialkou	129
Asociace provozovatelů dětských skupin	139
Babyoffice	139
Další firmy, které jdou příkladem	140
Rozhovor se Simonou Sochorovou	142
Rozhovor s Radanou Hartošovou	155
Rozhovor s Barborou Přikrylovou	159

Rozhovor s Nicole Jelínkovou	168
Rozhovor s Martinou Havlovou	179
Pojďme na to sladování	189
Penalizace mateřství	194
Gender Pay Gap (GPG)	196
Jak daň z mateřství ovlivnit	198
Rozhovor s Janou Peroutkovou	202
Postarejte se mi o děti	210
Rozhovor s Janou Sedlákovou	221
Pokles porodnosti	226
Rozhovor s Bárou Malíkovou	231
Aktivní otcovství	239
Rozhovor s Annou a Adamem Šenk	249
Rozhovor s Matějem Červem	257
Druhá směna	266
Férová domácnost	271
<i>Fair Play</i> podle Eve Rodsky	274
Intenzivní rodičovství	278
Máma pracuje	282
Rozhovor s Šárkou Seydler Kabátovou	287
Vracím se zpátky do práce	299
Finance na mateřské/rodičovské	301
Rozjezd podnikání	306
Rozhovor s Terezií Täubelovou	310
Mom guilt	320
Ke sladování jsou potřeba dva	322
Rozhovor s Eliškou Remešovou	326

Praktické tipy, jak pracovat	332
Work-life balance	338
Životní vrstvy	339
Profesní výsledky	340
Prioritní vztahy	341
Péče o sebe	342
Rozhovor s Kateřinou Pavlíček	353
Co dělat, když je toho na vás moc	361
Rozhovor s Terezou Vydarenou	369
 Závěr	 377
 Poděkování	 379
 Dopis mé dceři (dopis všem dcerám)	 381
 Poznámky	 383

Úvod

Tato kniha není a nemá být odborná. Nemám vystudované gender studies, nejsem socioložka, nejsem expertka na rovnost. Jsem žena, která pocítila genderově nevyrovnanou společnost na vlastní kůži a zanechalo to v ní pachut', s níž musí něco udělat. Jsem matka dcery, pro kterou chci lepší budoucnost. Nechci, aby vyrůstala ve společnosti, kde na ni budou koukat jako na příslušnici pohlaví s omezenými možnostmi. Nechci, aby se musela ve svém životě smířit s limitujícími volbami. Chci, aby se mohla rozhodnout, co chce v životě dělat, a to mohla dělat bez předsudků, stereotypů a strachu.

A taky jsem často naštvaná. Třeba když sleduji příběhy holek, které si nemohly vybrat svou životní cestu. Nebo když každý rok sleduji smutné příspěvky na sociálních sítích, jak se jim zase nepovedlo dostat své dítě do školky. Nebo když musí své partnery prosit, aby se postarali o své vlastní dítě, jen aby si mohly jít na hodinu zacvičit. Jsem naštvaná, když nevidím úspěšné kariéry žen, protože se staly mámou a není pro ně možné sladit pracovní a osobní život.

A tohle naštvání v sobě nechci držet. Chci ho použít jako energii pro něco, co může tento stav změnit.

Tím něčím je pro mě tato kniha. Místo, kde můžu sepsat své myšlenky a důležité informace. Kde si můžeme nechat projít hlavou vše, co jsme se dozvěděli, a nechat to v nás rezonovat a vyvolávat emoce, ať už pozitivní, nebo negativní. Mým cílem je, aby vás kniha vedla k zamyšlení. Aby se stala vaším zdrojem a podporou pro další argumenty a další volbu. Aby to byla mapa pro vaši cestu, která je dlouhodobá a občas trochu víc členitá, ale vy znáte její jasný cíl. Byla bych ráda, aby vedla k diskuzím a otevírala témata, která trochu bolí, ale jsou potřeba. Moje kamarádka to přirovnává k fyzioterapii. Víte, že to bude možná trochu bolet, ale velmi se vám po tom uleví. Otevírání těchto témat je stejné. Nejdřív se naštvete, pak cítíte zoufalství a beznaděj, ale víte, že je to pro budoucí dobro nejen vás, ale celé společnosti. Jediná cesta je totiž skrz, což je moje motto posledních let, a děkuji Nicole, že mě to naučila. Touto knihou vám chci dát vědět, že v tom nejste sami. A dodat vám odvahu takové diskuze vést.

Nehledejte v knize konkrétní návod na sladění pracovního a osobního života, ten totiž neexistuje. Je to extrémně individuální, každý rodič startuje z jiných podmínek, jiné životní situace a má k dispozici jiné zdroje. Nejde říct „takhle to dělejte“. Zároveň toto není kniha, v níž bych já radila, jak co dělat. Vím, že moje situace je privilegovaná. Mám své podnikání, které je maximálně flexibilní, manžela, který se od začátku zapojuje do péče o dítě, a okolo sebe dostatečně širokou rodinu, která aktivně hlídá.

V některých částech sdílím i své zkušenosti, ale kniha je hlavně plná studií, příkladů dobré praxe z mnohých koutů západního světa a vhledů celé řady dalších lidí v různých životních situacích, z různých oborů a profesí, s různým počtem dětí. A to formou citací, doporučení nebo rozovorů. Najdete tu výčet způsobů, jak k tématu přistupovat, a volba finální cesty je už na vás.

Kniha je tematicky rozdělena do tří částí. Nejdříve se v první části, *Jak jsme se sem dostali*, hlouběji ponoříme do historického vývoje naší země v rámci ženské otázky a toho, jak tento vývoj ovlivňuje naši současnou realitu. Jako postkomunistická země máme totiž jistá specifika, která primárně ovlivnila naše mámy a babičky. A tím byla směřována jejich výchova. Je to náročnější část, plná historických faktů. Zároveň mi přijde důležité, abychom pochopili, proč se věci dějí, a dokázali identifikovat souvislosti. Ve společnosti často kolují různá přesvědčení, že přece nějaké věci jsou tak a tak, a je to bráno jako obecná pravda, aniž bychom se podívali, co za tím je. A na to bych se s vámi chtěla v první části zaměřit. Dejte této části šanci, ať vám pomůže pochopit, jak se věci mají.

V druhé části, *Kde se můžeme inspirovat*, si pak rozšíříme obzory příklady z celé Evropy. Nemusíme znovu vynalézat kolo, stačí se podívat za hranice a inspirovat se. Kdybychom implementovali jen část opatření, která mají například skandinávské země, žilo by se nám tady mnohem lépe. Podložené je to i daty, jak se těmto zemím daří v rámci mezinárodního srovnání. A dat existuje hodně. Mezinárodní statistiky, studie a ukazatele, které jednoznačně dokládají,

že tam, kde stát a zaměstnavatelé aktivně vytvářejí podmínky pro rodiče, jsou lidé spokojenější, zdravější a méně vyhořelí. Rodí se tam víc dětí, roste zaměstnanost žen, snižují se genderové rozdíly v příjmech i zastoupení ve vedoucích pozicích. A zároveň tam rodiče nemusí volit mezi kariérou a rodinou.

Poslední část, *Pojďme na to sladování*, se pak zaměří na konkrétní tipy, jak sladit pracovní a osobní život. Vyberte si, na co zrovna máte chuť a co vaše životní situace dovolí. Sladování je totiž velmi individuální věc a mým cílem není nabízet ultimátní návod, který je platný pro všechny. Mým cílem je dodat podporu a inspiraci, že to jde. Zároveň nechci tvrdit, že je to jednoduché. Není a nikdy nebylo. Je to ale něco, kvůli čemu stojí za to vydržet a hledat cesty.

Čtete tuto knihu postupně nebo přeskakujte. Bude vám to dávat smysl jakkoliv, všechny tři části jsou oddělené. Pokud chcete jít rovnou na konkrétní tipy, přečtěte si nejdříve poslední část knihy, *Pojďme na to sladování*, a pak se můžete vracet k ostatním částem.

Tato kniha často pracuje s označením „máma a táta“, protože právě na klasickém modelu rodiny vyrostla většina z nás. A také proto, že statisticky stále dominuje. Věřím ale, že láska, péče a partnerská spolupráce neznají jeden správný formát. Ať už tvoříte rodinu se ženou, mužem, sami, nebo s podporou širší sítě lidí, všechny uvedené principy, tipy i postřehy v této knize platí stejně pro stejnopohlavní páry, rozvedené rodiče, samoživitelky i sešíváné rodiny. Když tedy v textu čtete o „mámě“ a „tátovi“, vezměte si z toho to, co vám dává smysl – a co ve vašem

konkrétním nastavení může fungovat. Tato kniha je tu pro všechny rodiče, bez ohledu na pohlaví, orientaci nebo rodinný status.

Pokud věříte, že sladování kariéry a rodičovství je cesta, tato kniha vám nabídne základy, na kterých můžete stavět. Pokud tomu nevěříte, nabídne vám jiný pohled na to, co znamená rovnost a jak jí můžeme dosáhnout. Pokud ve vás bude cokoliv v knize vzbuzovat emoce, pozitivní nebo negativní, pusťte si je k sobě. Přemýšlejte nad tím, proč se tak děje. Možná najdete potvrzení, že jdete správnou cestou, a dodá vám to odvalu jít dál. Možná najdete informace, které vás naštvou a budou se dotýkat vašeho bezpečného prostředí a přesvědčení, v němž jste vyrůstali. Přemýšlejte nad tím, proč se tak děje a jak s tím chcete naložit. Svět není černobílý, ani tato kniha není.

Tyto řádky píšu, protože bych si přála, aby každá žena měla možnost volby vzít život do svých rukou. To jsem psala už u první knihy, *Organizační porno*, a za tu dobu se nic nezměnilo. Zatím to není samozřejmost a čím více se ponořuji do tohoto tématu, tím vzdálenější se mi tento sen zdá. Mám ale naději, že jednou se tam dostaneme, a pak všichni pochopí, že rovnoprávnost není volba, ale jediná cesta.

Sdílejte vaše zážitky s knihou pod [#holkytochtejtaky](#)

Označujte mě [@an_martinek](#)

Pište mi na aneta@holkyzmarketingu.cz

Jak jsme
se sem
dostali?

„V roce 1978 jsem se hlásila na pracovní místo ve školce jako učitelka, když bylo tvojí mamce pět let a já jsem se chtěla vrátit do práce. Odmítli mě s tím, že můj manžel pracuje v dolech, takže nepotřebuji pracovat, on mě přece uživí,“ vypráví moje babička o tom, jak probíhala její mateřská v době, kdy Československo ovládali komunisté a ženy měly volební právo teprve padesát let. Proč o tom mluvím? Protože pro pochopení aktuální situace v otázce sladování kariéry a rodičovství je třeba porozumět, jak jsme se sem dostali. Že i po téměř padesáti letech od situace popsané mou babičkou musíme pořád vysvětlovat a obhajovat, že ženy chtějí pracovat a na práci mají stejné právo jako muži. I přesto, že už v polovině minulého století vycházely texty a publikace, které bojovaly proti tradičnímu zobrazení ženy v domácnosti. Tehdy například Betty Friedan, americká spisovatelka a feministická aktivistka, ve své nejznámější knize *The Feminine Mystique* z roku 1963 kritizovala tradicionalistickou americkou společnost 50. let 20. století.

My jsme postkomunistická země a to je něco, co ze své historie nevymažeme. V postavení žen to dodnes zanechává svoji pachuť. Ponořme se tedy na chvíli do historie a podívejme se, jak ženy opakovaně bojují za své postavení ve společnosti a snaží se zajistit si rovné příležitosti. Je to cesta dlouhá, občas vede do slepé uličky, občas je i úspěšná, ale hlavně je unavující. Ženy se snažily získat vlastně „jen“ volební právo, právo na vzdělání a právo vlastnit majetek. To, co teď bereme jako automatické, bylo pro ženy do počátku 20. století něčím nedosažitelným.

Počátek emancipace žen sahá už do 19. století. Zvyšovala se úroveň vzdělanosti, následovalo lepší uplatnění žen na pracovním trhu a jejich postupné boje za rovná práva s muži, ať už v domácnosti, v práci, v politice, nebo v manželství. Ale bylo to právě ve 20. století, kdy aktivity žen a jejich úsilí o rovná práva nejvíce zesílily, a je to i doba, již prozkoumáme do většího detailu.

Sílí aktivity ženských spolků, kde najdeme významné osobnosti jako třeba Františku Plamínkovou nebo Miladu Horákovou. Ženy dosahují prvních zlomkových úspěchů v rovnosti, i když často jen na formální úrovni, protože praxe ukazuje opak. V průběhu světových válek dochází k výraznému nárůstu zaměstnanosti žen, který je však vynucen odchodem mužů na frontu. Ženy sice mají konečně rovnost v práci, ale nadále se musí starat o děti a domácnost. Socialismus jako takový s emancipací žen velmi zahýbal. Tlak na zaměstnanost žen byl obrovský, pozorujeme rozvoj zařízení a služeb, které mají ženám ulevit od domácích prací a starosti o rodinu. Nicméně i ten později

ve 20. století upadá a vývoj jde směrem k tradičnímu rozdělení rolí. Můžeme sice vidět posun rodinné dynamiky od tradičního modelu k více demokratickému, ale má to své limity. V současnosti je rovnost mužů a žen základní hodnotou – jak si ale ukážeme, Česká republika v porovnání s ostatními zeměmi Evropské unie pořád strádá. A tím pádem i my, ženy.

Žena prvorepubliková (1920–1938)

První republika přinesla ženám zásadní posun – získaly volební právo, mohly studovat a vstoupit do veřejného života. Vznikaly ženské organizace, které bojovaly za rovnost a lepší postavení žen ve společnosti. Přesto zůstávala řada omezení. Doma platil model, kde žena nesla hlavní tíhu péče o děti i domácnost, ve veřejném prostoru byly ženy často vnímány jako méněcenné. Mzdy žen byly výrazně nižší než mzdy mužů a právní úprava stále zakotvovala podřízenost ženy v manželství.

Významnou osobností, která v té době formovala rovnost žen u nás, byl Tomáš Garrigue Masaryk, jehož dodnes oslavujeme jako jednoho z mála mužů feministů. Byl to člověk, jemuž feminismus nebyl cizí a nebál se o něm mluvit ani na veřejnosti. Jeho postoje k rovnoprávnosti žen formovaly osobní zkušenosti i hluboké přesvědčení, že skutečně demokratická společnost musí být založena na rovnosti všech jejích členů.

Tomáš Garrigue Masaryk

Masaryk věřil, že ženy by měly být aktivní součástí veřejného a politického života. Ve svých textech a přednáškách často kritizoval společenské normy, které udržovaly ženy v podřízeném postavení. Podporoval nejen právo žen na vzdělání, ale také na plnohodnotné pracovní uplatnění. Jedním z jeho zásadních přesvědčení bylo, že bez rovnosti žen a mužů není možné dosáhnout skutečné demokracie. První československý prezident také upozorňoval na nutnost společenské solidarity, která by pomohla ženám zvládnout kombinaci profesních a rodinných povinností.

„Kápo v domě byla maminka,“ říká TGM ve známé publikaci *Hovory s T. G. Masarykem*,¹ a dokresluje nám tak její významný vliv na Masarykovu výchovu. Jak sám zmiňoval, pokud dítě doma pozoruje nesoulad, hádky, hrubost, neúctu a nepravdivost, nemůže z něj vyrůst slušný člověk. Masaryk byl velkým zastáncem názoru, že školství by mělo dětem dělat radost a měli bychom mít školy rozmanité – od praktických, hospodářských až po ty odborné – a každý by měl mít možnost být, kým chce. Zdůrazňoval, že to tak platí jak u kluků, tak u holek.

„Celé naše manželství bylo spoluprací,“ říká o své ženě, Charlotte. „Žena, to bylo její přesvědčení, nežije jen pro muže a muž nežije jen pro ženu; oba mají hledat zákony Boží a je uskutečňovat.“ Rovnost mužů a žen pro něj nebyla jen teorie na papíře, ale jeho životní zkušenost. V tomto ohledu byl velkým průkopníkem. Při pročítání *Hovorů s T. G. Masarykem* nabudete pocitu, že to přece ani jinak

být nemůže. Argumenty, které Masaryk používá, jsou nadčasové. Vypráví příběh o rozhovoru s jiným mužem, který tvrdil, že ženy nemohou studovat medicínu, protože jsou svalově a nervově slabé. Masaryk mu na to odpověděl otázkou: „A nejsou snad ženy slabé i na ošetrovatelství?“ Právě v této profesi ženy často fyzicky pečují o pacienty, ošetřují je ve dne i v noci, převracejí je a starají se o ně. Masaryk tím poukazuje na to, že ženy naopak mají potřebnou sílu a jsou pro studium medicíny vhodné. Trefně tak ukazuje, že otázka rovnosti mužů a žen je především problémem buržoazie a inteligence.

U nižších pozic, jako jsou dělníci nebo sedláci, vykonávaly ženy stejné aktivity jako muži. Rozdíl v rovnosti tu nebyl, protože šlo o přežití. Buď se podíleli oba, nebo měli velký existenční problém. „Ale sedí-li muž v kanceláři, nemyslí na to, že jeho žena se musí celý den starat o děti, musí nakupovat, vařit, uklízet, šít a provozovat doma devatero řemesel; rád bych věděl, kdo z těch dvou udělá víc práce!“ dodává Masaryk. Nezapomíná zdůrazňovat fakt, že ženy se mohou stejně dobře naučit obory, jako je politika nebo věda. Vždyť už jen sama historie nám dokládá, že ženy zastávaly role královen a do politiky zasahovaly.

Vzhledem k jeho názorům a postojům pak nebylo překvapující, že se Masaryk po vzniku Československa významně angažoval v otázce volebního práva žen. Díky jeho podpoře a úsilí ženských organizací, jako byla Ženská národní rada, bylo v roce 1920 plné volební právo žen zakotveno v ústavě první republiky. Tento krok zařadil Československo mezi nejprogresivnější státy světa.

„Nerovnost mezi mužem a ženou není přirozená, není od přírody, ale vyvinula se historicky; a jak v historii dělalo se mnoho chyb a chyb často osudných, tak stala se také chyba a chyba velká potlačením ženy.“

T. G. Masaryk v dopise Olze Stránské, 1910²

A právě ve zmíněné Ženské národní radě se objevuje další silná osobnost, díky níž se ženy posunuly zase o kus blíž k rovnosti. Seznamte se: Františka Plamínková.

Františka Plamínková

V době, kdy píšu tyto řádky, mi přišla pozvánka do Senátu na akci ke 150. výročí narození senátorky Františky Plamínkové. Pozvánka je doplněna o tři důležitá slova, která vykreslují její příběh více než dostatečně: *mimořádná, odvážná a nedoceněná*. Předseda senátu Miloš Vystrčil ji následně na akci představuje jako osobnost, která nikdy neustoupila ze svých názorů a přesvědčení, až za to zaplatila svým životem. Velmi pobouřeně dodává, že není dobré a normální, že když mluví muž, většina reportérů se zabývá tím, co říká, a když mluví žena, zabývají se tím, co má na sobě. „Naším úkolem je, abychom změnili svou mysl a zákony, abychom udělali všechno pro to, aby ženy měly při volbě své profese stejně svobodnou volbu jako muži. Pak budeme svobodnější úplně všichni,“ ukončuje svou úvodní řeč konference Vystrčil.³

V listopadu 1905 proběhla demonstrace, na kterou dorazilo přes 3 000 účastnic a která vedla k založení Výboru pro volební právo žen. V jeho čele v následujících letech stála Františka Plamínková.⁴ „Muži berou politiku jako svůj cíl, kdežto ženám je prostředkem pro zlepšení života,“ glosovala rozdíl mezi poslanci a poslankyněmi. Pro lepší pozici žen ve společnosti se vzdala všech radostí života, manželství, mateřství a celý život obětovala svému poslání.

Výsledky snažení Františky Plamínkové nás dostaly mezi nejvyspělejší země světa. Byla to významná česká politička, novinářka a organizátorka ženského hnutí, která zásadně ovlivnila postavení žen v československé společnosti. Zažila obě světové války a patřila mezi první ženy, jež mohly rozhodovat o budoucnosti. Byla jedna z prvních, kdo nechtěl, aby si ženy musely vybírat mezi kariérou a osobním manželským životem, a to konkrétně v případě učitelek, které v době jejího působení musely dodržovat celibát. Tehdy byla záminkou pro celibát kromě tvrzení, že žena nemůže skloubit povolání s péčí o domácnost, zejména představa o dvojím zaopatření. Vdané učitelky by totiž měly teoreticky k dispozici finance vlastní i manželovy. Díky Plamínkové a dalším významným ženám byl tento celibát, platný od roku 1870, v roce 1919 zrušen. Její zásadní přednáška *O moderní ženě* reagovala na velmi důležitá témata. „Moderní ženské hnutí vším úsilím musí se zasaditi o zlomení tohoto znásilňování a o upravení poměrů sociálních tak, aby žena mohla spojití mateřství se svojí výdělečnou prací, bude-li toho třeba anebo bude-li chtít,“ popisuje Plamínková.⁵

A ani po 120 letech od tohoto výroku není jednoduché spojit mateřství se svou výdělečnou prací.

V roce 1920 vešla v platnost Ústava Československé republiky, v níž stojí, že „právo voliti do sněmovny poslanecké mají všichni státní občané Československé republiky bez rozdílu pohlaví“.⁶ Plamínková aktivně požadovala volební právo pro ženy a 50% zastoupení žen v Parlamentu. Paradoxní je, že po sto letech jejího úsilí tvoří ženy v Parlamentu jen čtvrtinu.⁷ Za to, že můžeme jako ženy rozhodovat o budoucnosti nás i této země, vdčíme právě Plamínkové, a přesto jde o jméno, které je velmi málo skloňované a povědomí o jejím příběhu je prakticky nulové.

Ženy konečně mohly vyjádřit svůj názor. Krok, na který tak dlouho čekaly. V praxi to však bohužel neznamenalo, že by se ženy dostaly do vedoucích pozic, že by byly více vidět a slyšet. Proto Plamínková založila v roce 1923 Ženskou národní radu. Přes tuto platformu chtěla docílit, aby zákony, které mají vliv na postavení žen, nezůstávaly jen na papíře, ale projevovaly se i v praxi. Jedním z výstupů rady byla například delší mateřská dovolená, aby ženy nemusely ihned po porodu zpět do zaměstnání. Byl to první zlomový okamžik, kdy byla mateřská dovolená ustanovena na šest týdnů. Na tomto příkladu je krásně vidět, že dokud ženy nejsou v rozhodovacích pozicích, řeší se pouze otázky a potřeby mužů. Nikoho z jejích kolegů by ani nenapadlo řešit otázku délky mateřské dovolené, protože to nebyla jejich zkušenost.

Velký zlom v rovnosti mužů a žen a v tom, o co se Plamínková celé roky snažila, paradoxně umožnila situace

během první světové války. Muži odcházeli na frontu a jejich zažité role zůstaly prázdné. Naopak ženy se poprvé začaly uplatňovat v profesích, ve kterých dosud nefigurovaly. Emancipace přišla bez nařízení a příkazů – jednoduše proto, že muži nebyli přítomni. Ženy tím dokázaly, že navzdory společenskému přesvědčení o jejich fyzické nezpůsobilosti a předurčení k jiným rolím jsou na tyto pozice připravené stejně dobře jako muži.

Tragický konec Plamínkové je smutným důkazem toho, jak nebezpečné může být hájení pravdy a spravedlnosti v době nesvobody. V roce 1942, v době heydrichiády, byla zatčena gestapem za svůj otevřený odpor vůči nacistickému režimu. Ani ve vězení neustoupila ze svých zásad a zůstala věrná svým hodnotám až do posledního okamžiku. Byla popravena na Kobylické střelnici, čímž se její životní příběh tragicky uzavřel.

Její jméno bychom si měli připomínat nejen jako symbol odvahy a odhodlání, ale i jako výzvu, abychom na její práci navázali. Rovnost, za kterou celý život bojovala, stále není v mnoha ohledech naplněna. Její odkaz je proto aktuálnější, než by se na první pohled mohlo zdát.

Období první republiky by se tak dalo shrnout jako čas, kdy ženy poprvé dostávaly ve společnosti hlas. Ukazuje nám, že stojí za to mít vytrvalost a neodbytnost v boji za ženská práva. Bez nich by se změna neotiskla do veřejného povědomí. To je však jen začátek dlouhého období, které ještě neskončilo.

Žena protektorátní (1939–1945)

Druhá světová válka, stejně jako první, zásadně narušila tradiční genderové rozdělení rolí. Právě tehdy se začal formovat obrovský vliv na nás – ženy, jejichž babičky vychovály matky, kterých se změna dynamiky rolí mezi muži a ženami bezprostředně dotkla. Tento historický posun měl významný dopad na naše myšlení a zakořeněné vzorce, které dodnes ovlivňují vnímání ženské role ve společnosti.

Druhá světová válka ukázala, že ženy jsou schopné zvládnout těžké podmínky a převzít zodpovědné role, a zároveň jasně demonstrovala, že jsou pro společnost klíčové.

Vstup žen do pracovního procesu

Odhaduje se, že v Protektorátu Čechy a Morava bylo do druhé světové války povoláno zhruba 640 000 lidí, z čehož většinu tvořili muži.⁸ S odchodem mužů na frontu byly ženy nuceny převzít jejich role. Ať už se bavíme o rolích v průmyslu, zemědělství, zdravotnictví, či veřejné správě. Pracovaly v továrnách, na železnici, ve zbrojním

průmyslu a dalších profesích dříve považovaných za mužské. Naprosto bez problému zvládaly pozice a práci, na kterou podle názoru tehdejší společnosti ještě pár let předtím neměly. To mělo vliv i na posílení ekonomické nezávislosti žen. V momentě, kdy začaly pracovat a samostatně si vydělávat, se mnoho žen stalo ekonomicky nezávislými, což změnilo jejich postavení jak v rodině, tak i ve společnosti.

Kromě zapojení do pracovního procesu se ženy staly aktivními v odbojích a vojenských složkách. Působily v československých vojenských jednotkách především ve zdravotní službě, u spojařů, jako administrativní pracovnice či protiletadlové dělostřelkyně.⁹

Změna rodinné dynamiky

Absence mužů vedla k tomu, že ženy převzaly hlavní odpovědnost za chod domácnosti, výchovu dětí a zabezpečení rodiny, čímž se posílila jejich role jako hlavních pečovatelek i živitelů. V té době nesly na svých bedrech obrovskou zátěž, protože zastávaly několik rolí najednou. Přestože to pro ně bylo v mnoha ohledech extrémně náročné období, dodalo jim ještě více síly a motivace k bojům za rovnoprávnost a postavení žen ve společnosti.

V porovnání se situací za první světové války, kde si ženy po jejím skončení vybojovaly volební právo, je období po druhé světové válce ještě více zaměřené na debatu o jejich rovnoprávném zastoupení v politice a rozhodovacích funkcích. Ženy už nechtěly být vytlačeny zpět. Jejich pozice byla pevnější, jejich hlas silnější.

Žena socialistická (1948–1989)

Mezi lety 1948 a 1989 došlo k formálnímu uznání rovnosti žen a mužů, kdy byla rovná práva zakotvena ve všech oblastech života. Formální uznání však neznamenalo skutečnou praxi. Ženy sice dosahovaly vyššího vzdělání a byly zaměstnány více než kdy dříve, přesto ale nadále čelily nerovnému postavení jak v domácnosti, tak v kariérním růstu. Komunistický režim propagoval jejich pracovní zapojení, ale ignoroval jejich přetížení a nedostatečné zastoupení na rozhodovacích pozicích. Nejdříve přišla podpora pracovního zapojení, potom následovala opatření, která je poslala zase zpět domů a ideálně na co nejdelší dobu.

Milada Horáková

O změnu usilovala i výrazná osobnost boje za rovná práva, Milada Horáková. Odvážná a neústupná žena, která do poslední chvíle bojovala za své hodnoty a toužila po lepší společnosti. Milada Horáková působila v ženském hnutí jako blízká spolupracovnice zakladatelky Ženské národní rady

a senátorky Františky Plamínkové. Stejně odvážná jako Plamínková, oproti ní ale mnohem známější. Horáková v Plamínkové viděla svůj vzor. Jejím dalším celoživotním vzorem byl Tomáš Garrigue Masaryk, jehož program humanitní demokracie přijala za svůj.¹⁰

Po popravě Plamínkové převzala Horáková štafetu v ženském hnutí a jako předsedkyně vedla Radu československých žen. Usilovala o uplatnění žen v pracovním procesu a věnovala se i otázce skloubení práce s rodinným životem. Sama šla v tomto ohledu vzorem, protože její manželství s Bohuslavem Horákem ani narození jediné dcery Jany ji nijak nebrzdilo v pracovním úsilí a plném nasazení. Zdůrazňovala funkci ženy jako matky, ale zároveň ji chtěla zabezpečit po právní a sociální stránce. Proto usilovala o změnu právních norem a legislativy.¹¹

Její působení sahá až do doby druhé světové války. V poválečných letech pozvedla ženské hnutí v zemi na úplně jinou úroveň. Pracovala v parlamentní komisi zřízené v roce 1946 pro přípravu nové ústavy, do jejíhož znění se snažila prosadit právní úpravy týkající se postavení žen. Podílela se na tvorbě Zákona o rodině, který byl přijat koncem roku 1949. Své funkce však byla po únoru 1948 zbavena, na podzim roku 1949 byla zatčena a po vykonstruovaném procesu popravena.

Horáková věřila, že demokracie a spravedlnost nejsou jen prázdná slova, ale principy, za které stojí za to bojovat – bez ohledu na následky. Její smrt tak nebyla jen ztrátou jedné statečné ženy, ale celého demokratického hnutí, které komunistický režim nemilosrdně potlačoval.

Paradoxem zůstává, že rok poté, co ji komunisté nechali popravit, uvedli v platnost reformu rodinného práva (zmiňovaný Zákon o rodině), o kterou se během první republiky významně zasazovala.

Zákon o rodině

Zákon, který změnil pravidla hry. Byl přijat v roce 1949 a ustanovil absolutní rovnost obou pohlaví a všech rodinných vztahů. Některé změny, které zákon přinášel, znamenaly skutečný pokrok v právním a společenském postavení žen. Například to, že manželé, muž i žena, měli podle něj rovná práva a povinnosti. Také zrušil podřízenou pozici ženy vůči manželovi a přinesl jejich rovnocennou odpovědnost za rodinu. Zákon také podpořil budování jeslí a mateřských škol, což pozitivně ovlivnilo návrat žen zpět do zaměstnání. V neposlední řadě také ustanovil, že pohlaví nesmí být překážkou pro výkon práce.¹²

Tento krok představoval odklon od tradičních patriarchálních modelů, kde měl muž dominantní postavení jako „hlava rodiny“. I když změny v legislativě neznamenaly okamžitou změnu společenských norem, vytvořily základ pro postupné narušení tradičních genderových nerovností. Tento zákon tak představoval důležitý krok na cestě k emancipaci žen v Československu.

Emancipace ženské pracovní síly

Po válce se očekávaly společenské změny, právě s důrazem na emancipaci žen, jak už jsme si naznačili v předchozích řádcích. Největší tlak byl kladen především na zapojení ženské pracovní síly, přičemž jasným měřítkem bylo přiblížení zaměstnanosti žen úrovni zaměstnanosti mužů. Nutno podotknout, že se jednalo primárně o levné a nekvalifikované pracovní síly. Jak píše Alena Wagnerová ve své knize *Žena za socialismu*¹³, rovnoprávnost ženy a muže byla viděna v nerozlišování mezi pohlavími a šlo o přizpůsobení ženského tomu mužskému. Ženy nemusely v tomto případě o rovnost bojovat, ale dostaly ji „darem“ jako součást politického programu socialismu.

Velký tlak na pracovní zařazení žen byl vyvažován tím, že systém poskytoval ženám oporu například v podobě veřejných zařízení pro děti. Mobilizace žen měla velký úspěch, který potvrzují i čísla. Ve 30. letech činily ženy 32 procent všech zaměstnaných, v roce 1960 stoupl jejich podíl na 42,8, a v roce 1971 dokonce na 47,8 procenta.¹⁴ Práce se stala pevnou součástí ženské role, nicméně tradiční pečovatelský model ženy v domácnosti a ženy matky stále existoval. Ženám byl na bedra nasazen ještě těžší batoh, než jaký nesly předtím. A jak ve své knize komentuje Wagnerová, představy byly, že výdělečná činnost ženy bude doprovázena přenesením velké části domácích prací na veřejný sektor, nicméně v realitě padesátých let zůstal rozsah domácích prací v podstatě nezměněn.¹⁵ Začíná se tak objevovat pojem dvojí břemeno.

Výsledkem tohoto snažení jsou rekordy zaměstnanosti žen v Československu. Na konci šedesátých let ženy tvořily 47,2 procenta pracovních sil. Ale samozřejmě bez toho, aby jim byla odebrána „druhá směna“. Zátěž v podobě péče o děti a domácnost přetrvávala a ani náhodou se nepomýšlelo na to, že by toto břemeno na sebe částečně vzali muži. Ženy byly vyčerpané. Obrovský tlak na výkonnost žen pramenil z ekonomických důvodů. Bylo potřeba dostat stále ještě válkou vyčerpané Československo zase zpátky do ekonomické stability a rozjet ekonomiku naplno. Chyběly pracovní síly a ženy v pracovním procesu byly ideálním řešením. „Rovnoprávnost“ se tak stala nástrojem k dosažení politických cílů. Ženy pracovaly, staraly se, pečovaly. Pořád ale chyběly na postech, které měly rozhodovací pravomoc. Chyběly v politice, chyběly v celech institucí, které rozhodovaly o jejich osudech. Celkem byly ženy v ČSSR na vedoucích pozicích zastoupeny jen v 5 procentech.¹⁶

V polovině šedesátých let byla na místě aktualizace tradiční role ženy a větší tlak na návrat žen do jejich tradičních rolí v kruhu rodinném. Zpomalila se i výstavba dětských jeslí. Vláda během šedesátých let hned dvakrát prodloužila období mateřské dovolené s argumentem, že právě matka, a ne jesle, má zajišťovat péči o dítě v raném věku. V roce 1964 na 22 týdnů a v roce 1968 na 26 týdnů. O roli otce se mluvilo jako o garantovi autority a disciplíny ve výchově. V tomto trendu se během normalizace pokračovalo, až se Československo stalo zemí s jednou z nejdelších rodičovských na světě.

Dvojití břemeno

Wagnerová ve své knize *Žena za socialismu* analyzuje náročnou dobu socialismu s ohledem na biografické vyjádření žen, které v této době musely stíhat vše. Je zajímavé, že samotné přetížení neberou jako něco, na co je potřeba poukazovat, naopak sebevědomě dodávají, že prostě musely vše zvládnout.¹⁷ Připadá vám to povědomé?

Hodnocení podle pracovních výsledků a pilnosti jednotlivců převládá a obraz ženy, která neustále něco dělá a nelenoš, tady má mnohem větší význam. A možná právě v tomto popisu vidíme naše babičky, které mají vždy ukliženo, napečeno, vyžehleno. I proto říkáme, že „jedeme k babičce na oběd“. Je to obraz socialistické superženy, která zvládá vše. Osobního času měly tehdy ženy oproti mužům minimum, a pokud ho měly, věnovaly ho opět rodinným záležitostem. Řešením, které mělo ženy částečně osvobodit od domácích prací, měly být veřejné prádelny, závodní jídelny a také kolektivní výchova dětí. Veřejná sféra a příslušné instituce však přebíraly úlohu žen pouze přes den. Jak dokládá Wagnerová ve své knize, problém nerovného rozdělování povinností mezi ženou a mužem uvnitř domácnosti mimo pracovní dobu zůstával neřešen.¹⁸

Podle průzkumu z roku 1971 trávily zaměstnané ženy v Československu péčí o domácnost cca 4,42 hodin denně během pracovních dní a ve dnech pracovního volna až 6 hodin denně. Ženy v domácnosti se věnovaly údržbě domácnosti až 6,45 hodin denně. Když přeskočíme na chvíli do dnešní doby, v Evropě ženy odvedou 4,5 hodin

neplacené práce denně.¹⁹ Rozdíl padesáti let, a přece to není rozdíl. Nejvíce času ženám při starosti o domácnost zabralo vaření, nákup a praní.²⁰ I když od poloviny 20. století existovaly služby, které měly ženám ulehčovat práci v domácnosti, například závodní jídelny, veřejné prádelny, žehlírny nebo úklidové služby, ženy jich využívaly poměrně málo – na vině byla hlavně kvalita poskytovaných služeb nebo jejich finanční nedostupnost. Závodní jídelny byly například kritizovány kvůli kvalitě jídla, jiné služby nepřinášely slibovanou úsporu času, protože například při praní prádla bylo samozřejmě nutné prádlo do veřejných prádelen zanést a poté opět vyzvednout, takže nešlo o efektivní způsob řešení zahlcení žen povinnostmi, právě naopak.²¹

Jak to vypadlo v praxi? Možná v tomto příběhu poznáte vyprávění svých babiček. Anna byla zaměstnaná jako dělnice v továrně. Každý den vstávala v pět ráno, aby připravila snídani pro děti a manžela, sbalila svačiny a dohlédla, aby všichni odešli včas. Potom běžela na ranní směnu, kde ji čekalo osm hodin u pásu. Po práci rychle nakoupila, stavila se v jeslích nebo školce, vyzvedla děti a zamířila domů.

Doma ji čekalo druhé kolo: vaření, praní, žehlení, úklid. Většinu domácích prací zvládala sama – stejně jako její matka, stejně jako její tchýně. Jinak se to nedělalo, zapojení muže bylo dokonce nevíтанé – „to jsou přece starosti ženy“. Manžel přicházel domů kolem šesté hodiny k teplé večeři, ke které mu žena nalila třetinku piva, a pak se odebral na své křeslo, kde mohl sedět jen on, a četl si noviny.

Anna byla unavená. Ale říkala si, že to tak má být. V práci byla hodnocena podle výkonu, doma podle čisté kuchyně a vyžehlených košil. Osobní čas? Jen když děti usnuly. Věnovala ho pletení svetrů pro své děti. Nikdy nepočívala jen tak. Vždycky „něco dělala“.

Problematika dvojího břemene je něco, co v době socialismu zapustilo kořeny do životů žen, přičemž následky si neseme až do dnešní doby. Proto se budeme tomuto tématu věnovat ve třetí části knihy více do detailu a představíme si jasné akční kroky, které může podniknout každá žena. Už je na čase to zlomit a sejmut z žen výhradní zodpovědnost za péči o domácnost a o děti.

Jesle: dobro, nebo zlo?

Po druhé světové válce došlo v kontextu centrálně plánované ekonomiky a ekonomické situace, kdy bylo v rodinách mnohdy nutné zajistit dva příjmy, k rozšíření kapacit jeslí, včetně týdenních jeslí a zařízení s nepřetržitým provozem. Ze strany vlády byl vyvíjen velký tlak na to, aby ženy co nejvíce pracovaly. Do popředí se dostala kolektivní výchova. Jesle a další předškolní zařízení měly primární cíl ulehčit ženám jejich návrat do zaměstnání.

Bohužel velmi pozitivní počáteční myšlenka se proměnila v negativní, a sice z důvodu častého využívání celodenní nebo celotýdenní péče o děti v zařízeních. V 70. a na začátku 80. let přišly do popředí výzkumy Zdeňka Matějčka a Josefa Langmeiera, kteří se však zaměřovali na důsledky péče v týdenních zařízeních, nikoli v normálních denních

režimech, jak je známe dnes. Jejich závěry zmiňovaly vysokou nemocnost dětí v jeslích, a tím způsobenou absenci matek v zaměstnání.

Důraz tomu dodal dokument *Děti bez lásky* z roku 1963 od režiséra Kurta Goldbergera. Dokument přináší příběhy extrémního odloučení dětí od rodin. Mladá matka v dokumentu například vypráví, jak dala syna do kojeneckého ústavu, protože byla sama a myslela si, že mu tam bude lépe, a domů si ho vzala až v pěti letech, potom, co se vdala.²² Dokument popisuje tzv. deprivacní syndrom, který vzniká v důsledku nedostatku emočních vazeb, zejména kvůli omezenému kontaktu s rodiči nebo s matkou v prvních letech života.

Je důležité zdůraznit, že podobné projevy se objevují i u dětí z úplných rodin, pokud rodiče neplnili svou rodičovskou roli. V kojeneckých ústavech připadalo na jednu sestru dvanáct dětí, není proto divu, že péči tyto děti opravdu neměly, natož nějaký emoční vztah. Těmto dětem chybí pevná citová vazba k jednomu člověku, a proto v sobě mají nejistotu a nedůvěru. Hrůzostrašné závěry jsou však na místě, pokud mluvíme o kojeneckých ústavech nebo zařízeních, kde děti zůstávají nepřetržitě nebo většinu týdne. Vysoká zaměstnanost žen šla ruku v ruce se zřizováním jeslí pro nejmenší, a tak v době 50. let existovala týdenní zařízení, kde batolata strávila celý pracovní týden a domů si je rodiče brali jen na neděli.

Není proto divu, že si odborníci v celé Evropě začali všimnout znepokojivých trendů neuropsychického vývoje dětí, které strávily raný čas bez matky nebo jednoho

primárního pečovatele. U klasických zařízení, kde jsou děti od rána do oběda nebo odpoledne, nejsou následky tragické, spíš naopak. Na místě proto byla vhodná reforma zařízení a upravení péče na denní limitaci hodin nebo snížení počtu dětí v kolektivu, nicméně místo toho přišel větší důraz na vrácení se k tradiční péči, tedy celodenní péči samotné matky. V konečném důsledku se pak stalo, že jesle a předškolní zařízení postupně snižovaly svou kapacitu.

A právě k této historické zkušenosti se v české společnosti váže velmi zaryté přesvědčení o tom, že jesle jsou pro děti škodlivé a děti by měly být co nejdelší dobu s matkou. Tento názor se stal až dogmatickou pravdou bez většího vědeckého podložení, ale jak si ukážeme v kapitole *Postarejte se mi o děti*, není tomu tak.

Populační politika

Rekordně vysokou zaměstnanost žen mění nástup populační politiky, tedy souboru opatření z roku 1971, která ovlivňují celkový demografický vývoj společnosti a kvůli kterým zaměstnanost žen v plodném věku tak klesá. Populační politika za komunismu, jež vedla ke snížení počtu zaměstnaných žen, byla souborem opatření zaměřených na podporu porodnosti a rodinného života. Hlavním cílem těchto opatření bylo motivovat ženy, aby měly více dětí a trávily více času v rodině místo v zaměstnání.

Hlavním nástrojem populační politiky byla tzv. pronatalitní politika státu, jejímž cílem bylo zajistit pro budoucnost státu dostatečný počet obyvatel. Obzvláště v první

polovině 70. let byla tato strategie velice úspěšná, což v praxi znamená, že bylo dosaženo markantního zvýšení porodnosti, čímž byl také zajištěn dostatečný počet obyvatel pro budoucnost státu. Za tímto účelem stát vynaložil mnoho prostředků finanční podpory, které měly ženy motivovat k tomu, aby se ze svých zaměstnání zase vracely zpátky domů.

V říjnu roku 1971 byl přijat zákon, který odstranil podmínku pracovního zařazení žen, což se ukázalo jako odklon od emancipace jako takové. Druhou změnou bylo prodloužení doby pobírání dávky z jednoho roku na dva.²³ Úprava z roku 1987 prodloužila dobu pobírání mateřského příspěvku ještě víc, tedy do tří let věku dítěte, za dodržení podmínky péče alespoň o jedno další nezaopatřené dítě. Postupné prodlužování doby, kdy je možné mateřský příspěvek pobírat, mělo pomoci matkám pečovat o děti déle a snížit tlak na umisťování dětí do jeslí. Skvěle vybudovaný systém jeslí a mateřských zařízení tak postupně upadal.

Podpora ale neprobíhala pouze přes mateřský příspěvek, stát motivoval sňatky a zakládání rodin také prostřednictvím sňatkových půjček, bytových výhod a dalších finančních pobídek pro mladé rodiny. Mít vyřešené zázemí je motivačním faktorem pro častější a početnější zakládání rodin. Například novomanželské půjčky poskytovaly nízkouročené úvěry na vybavení domácnosti, které byly částečně odepsány při narození dětí.

Výsledkem těchto opatření byl výrazný nárůst porodnosti v letech 1970 a 1974, kdy nastal největší vrchol. Míra tak stoupla na 19,4 % (počet porodů na 1 000 obyvatel)

a na tak vysoké číslo už se nikdy nedostala.²⁴ Tím vznikla generace tzv. Husákových dětí, což je označení pro silné populační ročníky, odkazující na tehdejšího prezidenta Gustáva Husáka. Na konci 70. let pak začaly socialistickému státu docházet finance, proto byla podpora rodičům redukována a porodnost se opět začala snižovat.

Dlouhá a placená mateřská dovolená je konstatováním, že matka je v určité fázi rodinného života nenahraditelná, nebo alespoň to tak bylo politicky určeno. Podle Wagnerové nelze vyloučit, že se ženy v této době orientují na průměrné, méně kvalifikované a méně náročné pozice na základě zkušenosti jejich matek s dvojím břemenem.²⁵ Pořád to ale neznamená, že dvojí břemeno vymizelo. Naopak, dvojí břemeno je pro ženy daň, kterou platí za tuto nedokončenou emancipaci doposud.

Žena demokratická (1989–současnost)

Dostáváme se úplně nejblíží našemu současnému nastavení. Většina mých vrstevnic se narodila na začátku této doby. Rodí se generace vychovávaná rodiči, kteří žili v socialistické společnosti.

Moji rodiče jsou Husákovy děti. Já se narodila v roce 1993 a vyrůstala jsem ve dvougeneračním domě, kde s námi bydleli babička s dědou. V našich rodinných vzorcích moc dobře vidím, jak doba komunismu a změna režimu přinesly do výchovy způsoby, které v sobě postupně odbourávám nebo se z nich snažím poučit pro svou vlastní roli ženy a matky. Vychovávána jsem byla v tom, že mám být vždy poslušná, hlavně nevybočovat z řady. Mít vždy uklizeno, uvařit manželovi dobré jídlo a úklid je mojí vizitkou. A s dítětem musím být do tří let, protože tak přece praví biologie.

Rodičovská a mateřská

První porevoluční novela zákonů o mateřském příspěvku změnila v roce 1990 pojem mateřská a zavedla nový pojem

rodičovský příspěvek.²⁶ Motivací bylo, aby měl každý rodič nějaký příjem při péči o malé dítě, a to i poté, co mateřská skončí. Mateřská byla vyplácena jen pracujícím, kdežto rodičovská všem, i když nepracovali. Kromě toho se změnily i podmínky toho, kdo mohl čerpat příspěvek na péči o dítě, a poprvé se místo žen jako pečujících objevuje pojem rodič. Pojetí rodičovské dovolené bylo založeno na zrovnoprávnění postavení mužů a žen, zároveň však znamenalo pokračování v trendu prodlužování domácí péče o nejmenší děti.

Zavedení tříleté rodičovské dovolené s příspěvkem bylo jedním z opatření, která měla pomoci rodinám přizpůsobit se nové situaci, a umožnit tak matkám zůstat doma s dětmi, aniž by se musely hned vracet na trh práce, který představoval nejistotu. Nejen v tomto případě, ale i u historicky předcházejících prodloužení doby pobytu matky s dítětem doma je však důležité, že jejich společným jmenovatelem byla vždy politická motivace.

Zároveň došlo v 90. letech k masovému rušení jeslí, protože stát už neměl prostředky na jejich financování. V předchozím režimu byly jesle běžnou součástí sociálního systému, ale po roce 1989 začaly zanikat. Bez dostatečné kapacity zařízení pro děti do 3 let bylo nutné vytvořit alternativu, která by umožnila matkám zůstat doma a mít finanční podporu. Zákon umožňoval rodiči na rodičovské dovolené výdělečnou činnost v době trvání maximálně dvě hodiny denně, přičemž jeho hrubý příjem nesměl přesahovat 1 800 Kčs měsíčně, a pokud by dítě bylo v jeslích nebo mateřské školce, příspěvek by zanikl.

V následujících desetiletích prošel rodičovský příspěvek mnoha zákonnými změnami. Pojďme si rychle projít legislativu, která příspěvek a nastavení podpory pro rodiče během let stanovovala. Poskytne nám to výchozí kontext pro to, co si rodiče mohli následně v rámci doby dovolit.

V roce 1995 byl přijat zákon, který umožnil čerpání rodičovského příspěvku až do čtyř let věku dítěte a přinesl jeho další navýšení.²⁷ Tato reforma měla a stále má velmi negativní dopad na ženy. Přidala ještě další rok navíc, kdy mohou ženy čerpat rodičovský příspěvek, a tím je udržela delší dobu doma. Pravidla byla zároveň nastavena velmi přísně. Žena nemohla při rodičovské pracovat a dítě nemohlo navštěvovat školku, jinak by o příspěvek přišla. Důležité je dodat, že ochrana pracovního místa zůstala zachována pouze do 3 let věku dítěte a nebyla prodloužena do 4 let. Ženy si tak prodloužily čas strávený doma s dítětem bez jistoty návratu zpět do původního zaměstnání.

Podle studie Kláry Kalíškové a Aleny Bičákové z roku 2019 pozorujeme u žen, které si prodloužily čerpání příspěvku na 4 roky, vyšší a delší nezaměstnanost po dočerpání příspěvku než u žen, které ho čerpaly tři roky.²⁸ „Ukázalo se, že v té době byla obrovská mediální a celospolečenská kampaň, že má být dítě v péči matky alespoň do čtyř let. Jinak bude mít negativní psychické následky,“ říká v rozhovoru pro CzechCrunch Klára Kalíšková, která působí na FIS VŠE a think tanku IDEA při CERGE-EI.²⁹

V roce 2008 bylo možné čerpat rodičovský příspěvek v několika variantách: Rychlá varianta: 11 400 Kč měsíčně do dvou let věku dítěte, základní varianta: 7 600 Kč

měsíčně do tří let věku dítěte, pomalá varianta: 3 800 Kč měsíčně do čtyř let věku dítěte.³⁰ Tato změna je zásadní pro rozhodování rodičů o délce přerušení pracovní kariéry a přinesla větší flexibilitu pro rodiče. Celková výše finančních dávek byla stejná pro všechny zvolené délky čerpání, a nepenalizovala tak ženy, které se rozhodly pro kratší dobu. Podle již zmíněné studie Kalíškové a Bičákové z roku 2019 měla tato reforma velmi pozitivní vliv na aktivitu žen a dřívější návrat žen na trh práce.³¹

V lednu 2012 došlo k výrazné změně systému rodičovského příspěvku. Rodiči byla nově vyhrazena celková částka 220 000 Kč, z níž může čerpat peněžní prostředky nejdéle do věku čtyř let dítěte. Tato úprava rodičovského příspěvku přináší další flexibilitu, protože rodič může přizpůsobit výši příspěvku své aktuální životní situaci. Zároveň pro děti starší dvou let bylo zrušeno omezení docházky do předškolních zařízení. Rodič také může bez omezení pracovat. V tu chvíli ale péči o dítě do dvou let věku přebírá jiná osoba (příbuzný, chůva atp.) a předškolní zařízení může dítě navštěvovat maximálně 46 hodin měsíčně.³²

Další významnou změnu přinesl rok 2018. Pokud žádnému z rodičů dítěte nevznikl nárok na peněžitou pomoc v mateřství, délku pobírání rodičovského příspěvku si volit nemohou a příspěvek dostávají automaticky čtyři roky. Ostatní si mohou určovat rychlost čerpání rodičovského příspěvku sami, jen měsíční částka příspěvku nesmí podle dosavadních pravidel přesáhnout 11 500 Kč a zároveň sedmdesát procent dřívějšího výdělku.³³ To opět přináší velkou změnu pro rodiče, kteří se rozhodují o délce přerušení

pracovní kariéry, a dává jim tak možnost více flexibilní volby. V tomtéž roce byla zavedena i tzv. otcovská (dávka otcovské poporodní péče) s cílem zvýšit míru zapojení otců v péči o novorozené děti, a posílit tak vztahy v rodině. Tuto dávku může otec dítěte čerpat v období šesti týdnů ode dne narození dítěte a v roce 2018 ji čerpalo 38 % otců.^{34, 35}

Když skočíme do nejaktuálnější varianty z roku 2024, celková výše rodičovského příspěvku je stanovena na 350 000 Kč a čerpá se maximálně do tří let věku dítěte. Nejdelší verze čerpání do čtyř let věku dítěte tak konečně mizí.

Viděno optikou celé historie, kterou v této knize shrnuji, dosáhla podpora státu pro rodiče úplného maxima. Postupně se prodlužovala doba, po kterou jsou ženy s dětmi doma. Hlavním motivátorem pro toto prodlužování ale není blaho rodiče nebo dítěte, jak je velmi často prezentováno, nýbrž politické motivy, jak jsme si v této kapitole ukázali. Česká republika patří spolu se zeměmi bývalého východního bloku ke státům, kde je mateřská dovolená nejdelší. V dalších částech knihy rozebereme, jaký vliv to má na postavení ženy ve společnosti a proč jde například o jeden z hlavních důvodů nerovnováhy ve výdělcích žen a mužů (tzv. gender pay gap).

Covid jako rána pro ženskou otázku

Covid-19 odhalil a prohloubil genderové nerovnosti. Pandemie, která otrásla celým světem a přinesla do našich životů obrovskou nejistotu a strach, se zásadně podepsala

na ženách. Podle poradenské společnosti PWC (2021) ztratily ženy od počátku pandemie ekonomické výdobytky získané za posledních deset let. V Evropské Unii patří Česko mezi státy s největším rozdílem v míře zaměstnanosti žen a mužů. Pandemie covid-19 tento ukazatel negativně ovlivnila, a tak byl v roce 2022 rozdíl 14,9 % v neprospěch žen.³⁶ U dřívějších recesí byl pokles nezaměstnanosti opačný, tedy u mužů větší než u žen.

Všichni jsme v této době museli reagovat na opatření vlády s cílem zastavit šíření nemoci, a to se významně dotklo života rodin. Jako by proces v oblasti sladování práce a rodiny nebyl už tak dost komplikovaný, vstoupily do něj další nečekané faktory jako práce z domova, péče o děti, jejich školní povinnosti nebo nemožnost hlídání. Podle studie *Rozdílné ekonomické dopady krize covid-19 na muže a ženy v Česku*³⁷ měla pandemie hlavní ekonomické a sociální dopady na ženy ze tří hlavních důvodů:

1. Ženy jsou více zaměstnávány v odvětvích, která hůře postihla karanténní opatření, například cestovní ruch, pohostinství, maloobchod nebo služby.
2. Ženy mají větší podíl na péči o děti.
3. Ženy jsou obvykle obětmi domácího násilí, které během karantény narostlo.

Už před krizí trávily matky péčí o děti téměř dvakrát více času než otcové, a to platí i u žen zaměstnaných na plný úvazek. Není proto divu, že se poměr rozložení péče o děti promítl i do nově vzniklé povinnosti péče v důsledku

uzavření škol a dalších zařízení. Ve výše zmíněné studii vyšlo najevo, že 26 % mužů oproti 21 % žen je schopno nadále vykonávat svou práci z domova. Snížení rizika ztráty zaměstnání je větší u mužů než u žen. To potvrzuje i rozložení čerpání ošetrovného – ve více než třech čtvrtinách případů (77 %) ho využily ženy.³⁸

Ženy zůstávaly více s dětmi doma a starost o domácnost pořád nesly primárně na svých bedrech. Týdně trávily ženy 62 hodin péčí o děti a 23 hodin domácími pracemi.³⁹ Oproti tomu muži trávili péčí o děti 36 hodin týdně a 15 hodin domácími pracemi. Vidíme tedy, že během lockdownů nevedla větší přítomnost mužů v rodinách k tomu, že by více participovali na chodu rodiny a domácnosti. Tradiční role se vlivem pandemie spíše posilovaly, než aby došlo k jejich zrovnoprávnění. To přineslo do partnerských vztahů více konfliktů v oblasti dělby práce a rozdělení si rodičovských povinností.⁴⁰ Samozřejmě u sólo rodičů jsou dopady pandemie ještě více prohloubené a častokrát hraničí s existenčními potížemi.

U žen měla pandemie dopad i na jejich kariérní růst. Právě kvůli zvýšení zátěže v péči o děti a domácnost se jejich kariérní růst zpomalil nebo úplně zastavil, protože mnoho žen svou práci z důvodu obrovské psychické zátěže ukončilo.

Na druhé (alespoň trochu pozitivní) straně pandemie odhalila nerovnosti, o kterých už jsme si možná mysleli, že vymizely. Díky tomu se více debatuje o tom, jak důležité je rozdělit péči o děti a domácnost spravedlivěji, a situace tak zároveň spustila diskuze, na které můžeme navázat.

Pozitivní dopad měla i na nárůst flexibilních pracovních úvazků a práce z domova. Ukázala, že produktivita žen na home office je vysoká a dodala zaměstnavatelům ten první impuls, aby o práci na dálku začali více přemýšlet a nastavovat ji pro své zaměstnance. V současné době roste tlak na zaměstnavatele, aby zkrácené úvazky, sdílené pozice a hybridní práci poskytovali i nadále. Pandemie lidem otevřela oči. Do veřejného prostoru se dostala témata, o kterých se dlouho mlčelo – například i to, že péče je ekonomická otázka, ne soukromý problém. Že bez funkčních školek, dětských skupin, možnosti zkrácených úvazků a sdílených pozic není rovnost na pracovním trhu dosažitelná.

Čísla pro rok 2025

Tato kniha vychází v roce 2025. V době, kdy Česká republika stále zaostává za průměrem v oblasti rovnosti mužů a žen. Podle Indexu genderové rovnosti – nástroje, který měří pokrok v rovnosti žen a mužů v různých oblastech života – vydávaného Evropským institutem pro rovnost žen a mužů (EIGE) dosáhla ČR v roce 2023 skóre 57,9 bodů ze 100, což ji řadí na 25. místo z 27 členských států EU. Průměr EU činí 70,2 bodů.⁴¹

Pořád jsme ve společnosti, kde se lidé bojí říct nahlas, že jsou feministi. Kde vznikají kampaně jako ta od KDU-ČSL, na níž je žena vyobrazena u plotny v kostýmku, s telefonem v jedné ruce a dítětem ve druhé. Kde ženy opouštějí své politické působení, protože je nereálné skloubit dlouhé pracovní doby s malými dětmi. Kde se musíme omlouvat

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Holky to chtěj taky.
Pokud se Vám ukáзка líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.